

Uddybende materialer

De følgende tre afsnit går i dybden med bogens baggrund og tilblivelse. De vil nok særligt være relevante for længere, evt. tværfaglige, undervisningsforløb, men de giver også svar til de nysgerrige læsere (børn såvel som voksne), der gerne vil vide mere om bestemte aspekter af historien.

Hvordan Vatte blev til

Dette afsnit handler om, hvordan historien opstod og forandrede sig. Det kan give indsigt i tilblivelsesprocessen for netop denne bog eller bruges i et forløb, der handler om forskellen mellem mundtlig og skriftlig fortælling, eller samspillet mellem tekst og billede.

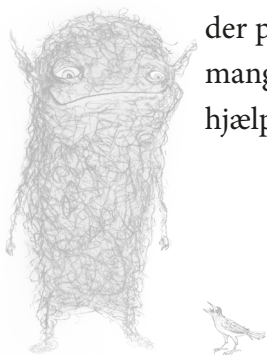
Mundtlig fortælling

Historien om Vatte opstod for efterhånden mange år siden, da min datter, Sifka, var fem år gammel (i skrivende stund er hun 14). Hun havde sat sig i hovedet, at jeg skulle fortælle en historie for hende. Ikke noget der var sket i virkeligheden, eller som jeg havde læst i en bog, men noget jeg fandt på. Hun vidste, at jeg skrev historier. Så kunne jeg vel også fortælle dem?

Jeg prøvede at forklare hende, at det på ingen måde var det samme. Men femårige kan være meget stædige og meget lidt modtagelige overfor indvendinger – og en dag gav jeg mig. Jeg begyndte at fortælle, uden at ane hvad jeg fortalte om, eller hvor det førte hen.

Udgangspunktet blev af en eller anden grund en fugl ved navn Asker, og fordi dette navn mindede mig om Ask Yggdrasil, var det her fortællingen kom til at foregå. Jeg havde tidligere skrevet et rollespilsscenario baseret på nordisk mytologi, og det var nok derfra, livstræet og de kæmpende gudfolk kom. Men hvorfor Asker skulle samle hår for at skabe fred, og hvorfor disse hår i sidste ende tog form af et væsen ved navn Vatte, har jeg ingen anelse om.

Det var et af de tilfælde af inspiration, man som forfatter er lykkelig for. At det opstod under pres, var en fordel, i den forstand at jeg var nødt til at fortsætte historien uden alt for mange overvejelser. Ikke at det er nogen garanti for gode idéer, men det kan nogle gange hjælpe dem på vej.



Samskabelse

Min datter var naturligvis ikke tilfreds med bare at lytte. Hun havde selv ideer, og særligt da vi kom længere hen i historien, bidrog hun med idéer til, hvad der kunne ske. Processen havde således et aspekt af samskabelse, og jeg tror ikke, at hverken Sifka eller jeg kan sige præcist hvem, der fandt på hvad.

Fortællingen fortsatte hen over en sommer, og det var på én gang noget af det mest fantastiske og stressende jeg nogensinde har gjort. Jeg elskede at se historien udvikle sig, men det var også virkelig krævende, både at finde på noget selv og at gribe Sifkas idéer. Det var ikke noget, jeg bare kunne lægge fra mig, sådan som jeg kunne med historier, jeg skrev. Til dato er det første og eneste gang, jeg har fortalt en historie på den måde.

Omskabelse til tekst – og de første billeder

Igen var det Sifka, der insisterede: Historien om Vatte skulle blive til en bog. Jeg var enig, men jeg var også usikker på, hvilken type af bog, det skulle være. Kort eller lang? Tekst- eller billedbåret? For hvilken aldersgruppe?

Siden tekst er den fortælleform, jeg normalt arbejder med, blev den det naturlige udgangspunkt. Jeg skrev et udkast til de første kapitler, men var stadig ikke sikker på, om jeg havde fundet den rette form. På et tidspunkt stødte jeg så på Jacinta. Hun havde et atelier lige ved siden af det sted, hvor jeg på det tidspunkt arbejdede, og da jeg så nogle billeder, hun havde lavet, med skikkelser bygget op af krøllede streger, fik jeg straks lyst til at se, hvordan hun ville tegne Vatte.

Meget forsigtigt spurgte jeg Jacinta, om hun kunne være interesseret. Hun læste den smule tekst, jeg på det tidspunkt havde skrevet, og sagde ja. Kort efter viste hun mig den tegning af Vatte og Asker, som nu er illustration til kapitel 2, foruden et par andre prøveillustrationer. Jeg havde endnu ingen aftale med et forlag, og når ét forhåbentlig sagde ja, kunne jeg ikke være sikker på, at de ville godkende Jacinta som illustrator, så jeg bad hende vente med at tegne flere. Men billederne var nu en del af udgangspunktet for den videre skriveproces, og de var med til at forme den færdige historie.

I sidste ende kom Jacinta heldigvis Jacinta til at illustrere historien, med et billede til hvert kapitel, plus omslaget. Disse billeder har deres eget afsnit, så jeg vil ikke skrive mere om dem her.

Det tog mig et godt stykke tid at skrive et første udkast færdig, og derefter skrev jeg historien igennem (og delvist om) flere gange, før jeg havde noget, der var egnet til udgivelse. Der gik fem år fra jeg begyndte at skrive, til manuskriptet blev antaget, og herfra endnu



et par år, før det blev udgivet. I en vis grad kom de forskellige versioner til at blive ældre sideløbende med min datter, sådan at historien gik fra at være let og munter med visse underliggende, alvorlige temaer, til i højere grad at gå ind i de dystre aspekter, men stadig bibeholde en positiv grundtone.

Forskelle og ligheden

Jeg har ingen dokumentation af den oprindelige fortælling, ud over hvad Sifka og jeg kan huske. Rigtig meget har ændret sig undervejs, men historiens skelet har været det samme hele vejen igennem – fra Askers irritation over larmen fra de kæmpende gudfolk, over skabelsen af Vatte, hans søgen efter et sted at høre til, den gradvise opdagelse af hans særlige evner, mødet med Skade og Njord, med Midgårdsormen, og til slut Ragnarok, hvor Vatte opdager, at han kan beskytte andre med sin usårlighed og samler en skare, der går ind i en ny verden.

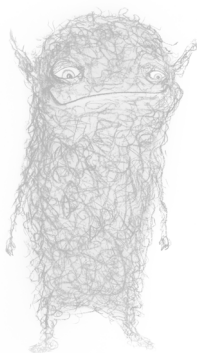
Hvordan alt dette udspiller sig, og hvad der sker ind imellem, er forandret i skriveprocessen. Dette skyldes ikke mindst, at der er stor forskel på en mundtlig og en skriftlig fortælling. En mundtligt fortalt historie skal først og fremmest underholde i øjeblikket, mens den skriftlige i højere grad skal være en helhed, med tilfredsstillende sammenhæng i både de enkelte scener og kapitler, og fra begyndelse til slutning. Når man fortæller frit fra leveren, kan man godt tillade sig et vist præg af 'og så' – altså ting, der sker, som man nu finder på dem – mens bindemidlet i den nedskrevne historie helst skal være et 'derfor'; en kausal forbindelse fra scene til scene. Noget af kausaliteten lå der allerede fra begyndelsen, men den havde i høj grad brug for at blive skærpet.

At målgruppen forandrede sig og at historien blev længere, er ikke direkte nødvendigheder. Formentlig kunne jeg godt have skrevet historien for en lavere aldersgruppe, med mindre tekst, en lettere tone og mere vægt på billedsiden. Men det falder mig nok mest naturligt at skrive for større børn, eller måske i virkeligheden for både større børn og voksne. Mange af mine egne yndlingsbøger, skrevet af forfattere som Michael Ende, Maria Gripe eller Tove Jansson, kan læses på tværs af alder.

Med en billedkunstmetafor vil jeg kalde den mundtlige fortælling for en croquistegning og den nedskrevne version for et regulært maleri. Begge former har deres kvaliteter. Min datter vil formentlig sige, at den oprindelige fortælling er den rigtige. Men selv hvis vi havde dokumenteret den, ville den ikke have fungeret på skrift.

Aktivitetsforslag

I et undervisningsforløb, der fokuserer på fortælleformer og/eller tilblivelsen af en historie, kan I f.eks. inddrage aktiviteterne *Spå om bogen*, *Fortæl videre på historien*, *Omfortolk en scene* og *Pressekonference for bogens personer*.



Illustrationer

Dette afsnit er skrevet på baggrund af en samtale med illustratør Jacinta Madsen om hendes tilgang til arbejdet, og det er primært tænkt til brug i tværfaglige forløb med billedkunst. Passagerne om motiver og inspiration kan dog også inddrages i en danskfaglig samfortolkning af tekst og billeder.

Materialer og teknikken

Alle illustrationerne er lavet rent analogt, dvs. uden brug af computerteknologi. Her er motiverne først skitseret med blyant, og herefter tegnet eller malet op med forskellige materialer. De vigtigste er kul og tusch, og tegningerne inde i bogen er udelukkende lavet med disse to materialer. I omslaget er der desuden brugt akvarel og akrylmaling til farvelægning.

Kul

Sammen med mineralholdige jordarter er kul det ældste farvepigment vi kender, brugt i de hulemalier, der er titusinder af år gamle. Det er således også et meget holdbart materiale, som ikke falmer på samme måde som mange moderne farvetyper.

Hår tegnet med kul

Kul er konsekvent brugt til at tegne hovedhårene på aser, vaner og jætter – de hår som Asker samler, og som bliver til Vatte. Materialet binder således disse hår sammen på tværs af historien. Hårene er tegnet med kulstift, og i tegninger af Vatte er kulfarven gnedet lidt ud med fingrene for at give en grå farvelægning.

Tusch

Også tusch er et materiale med en lang historie, tilbage til egyptiske hieroglyffer og tegninger lavet på papyrus for over 4000 år siden. Alle konturer og sorte skraveringer i tegningerne, ud over hårene, er lavet med tusch, og en fortyndet version er brugt til grå nuancer.

Redskaber brugt til tusch

Som redskaber til tegning med tusch har Jacinta brugt pensler og penne af den type, som man dypper ned i en flaske med farve. Nogle steder er tuschen dryppet og klattet ned på papiret. Klatten kan være tværet, trukket eller pustet ud for at give bestemte effekter.



Ragnarokmønstrene

En særlig teknik er brugt på omslaget og i illustrationen til kapitel 17, *Gudernes skæbne*. Her tilføjte Jacinta i tre omgange tuschfarve til papiret, i lag med forskellig grad af fortynding. Hvis man kigger godt på de to illustrationer, kan man se lagene ligge hen over hinanden, med det lyseste nederst.

De gren- eller fingeragtige former er lavet ved at Jacinta gennem et lille rør har pustet til den våde tusch. Hver enkelt lag har fået lov til at tørre, før et nyt lag med en tykkere farveopløsning, blev tilføjet. I det tredje lag blev den nu helt sorte tusch ikke kun malet, men også klattet ned på papiret, og hårde pust skabte længere og tyndere forgreninger. Resultatet skaber dels en dybdevirkning, dels et uhyggeligt indtryk af noget ødelagt og dødt, der samtidig fremstår kaotisk.

Akvarel

Akvarel er farvepigment holdt sammen af naturlige bindemidler og opløst i vand. Materialet er brugt på omslaget til at give den lilla baggrund med struktur- og nuanceforskelle.

Baggrundsfarven blev tilføjet efter at Ragnarokmønstrene var lavet med tusch (se ovenfor) og konturer og skraveringer var tegnet eller malet op med sort. Papiret blev nu gjort vådt, og Jacinta malede meget tynd akvarelopløsning på det med en stor japansk pensel, der kan indeholde rigtig meget væde. Det våde papir tillod hende at skubbe rundt med farven og skabe de ønskede farvekoncentrationer.

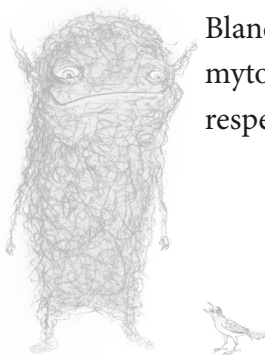
Akrylfarve

Akrylfarve er brugt til farvelægning af motiverne på omslaget. Med akrylmaling kan man arbejde med flere farvelag, og der kan skabes klarere nuanceforskelle, såsom den hvide lysvirkning på bølgetoppene, de visne grene og vølvens hår, ansigt og sjal.

Blanding af teknikken og materialer

Ud over de enkeltstående materialer og teknikker har Jacinta tænkt meget over, hvordan hun blandede dem. Alle illustrationer kombinerer flere teknikker, materialer eller begge dele, ofte med en symbolsk betydning. Rækkefølgen og sammenhængen mellem motivlag er ofte vigtig. Bemærk f.eks., hvordan ilden, i illustrationen til kapitel 15, *Vølvens spådom*, æder sig ind over vølvens hår – eller omvendt. Denne Ragnarokild har i øvrigt selv en udflydende natur, skabt med pusteteknik.

Blandingen af teknikker og materialer afspejler også historiens karakter, sammensat af et mytologisk grundstof og fuldstændigt nyopfundne elementer (primært Vatte selv), med respekt for kildematerialet, men også en fri fortolkning, knyttet til nutidige tematikker.



Motiver og inspiration

Træet og hjertet

Livstræet, Ask Yggdrasil, er verdens hjerte. Samtidig er Jorden, som træet vokser i, skabt af urjætten Ymers døde krop. De to ting gav Jacinta ideen til at lade træet vokse ud af et hjerte – vel at mærke ikke den symbolske hjertefigur, men et rigtigt kødhjerte, hvor blodårer blander sig sammen med træets rødder. Dette hjerte repræsenterer dog stadig kærlighed; den kærlighed som også er livets grundlag.

I Ragnarok bliver hjertet udflydende, og træets blodåre-rødder er ødelagte og skadede. Men da et nyt træ spirer under verdens genfødsel, genvinder hjertet sin sundhed – dog med en lille drageunge som en mulig trussel om fremtidige ulykker.

Selve træet er naturligvis tegnet med asketræets karakteristiske bladranker.

Frej og Freja, Yin og Yang

I illustrationen til kapitel 8, *Selv guderne*, er søskendeparret Frej og Freja tegnet med inspiration fra det kinesiske Taiji-tegn, hvis sammenflydende former bl.a. repræsenterer hun- og hankøn. Denne symbolik viser de to søskende som to sider af det samme; forskellige og ens, separate og sammenbundne, i noget man klart fornemmer har karakter af en dans.

Njords svævende hoved

Havguden Njord (kapitel 9, *Havet og ormen*) er tegnet med inspiration fra de kropløse hoveder, der optræder på mange gamle kort, og som repræsenterer vindene. Bemærk desuden, at Njords skæg er lavet af bølger; tegnet med tusch, i modsætning til håret ovenpå hans hoved, der som alle andre hovedhår er tegnet med kul.

Bølger

Både bølgerne i Njords skæg, dem på omslaget og i illustrationen til kapitel 10, *Til verdens ende*, er tegnet efter omhyggelige studier af bølger på fotos og i videooptagelser, sådan at de opfører sig som bølger faktisk gør.

Midgårdsormen

Midgårdsormens besynderlige og skikkelse er tegnet efter den lille dybhavsorm Nereis Sandersi. Som så mange andre små dyr ser den virkelig uhyggelig ud, når den skaleres op.

Sig selv som model

I to af illustrationerne, til kapitel 11, *Ulvenes tuden*, *mågernes skrig* og kapitel 15, *Vølvens spådom*, har Jacinta brugt fotos af sig selv som udgangspunkt for tegningen af figurernes



krop og ansigt. Når hun tegnede, justerede hun trækkene, så ligheden er mindre åbenlys. I billedet af Skade (kapitel 11) vil man nok ikke se Jacintas ansigt, før man ved, at det er der. Vølvens ansigt, fra regnet rynkerne, ligner derimod en hel del.

Aktivitetsforslag

Aktiviteterne *Opfind en jætte* og *Opfind et land* har et billedkunstaspekt og vil derfor være relevante for et forløb med fokus på illustrationer. Her følger desuden nogle ideer fra Jacinta til billedkunstaktiviteter og -øvelser, der afspejler hendes arbejde med illustrationerne:

Tuschklatter og pusteteknik

Eksperimenter med at klatte tusch ned på papir, i forskellige størrelser og på forskellige måder. Bagefter kan I lege med klatternes form, ved at trække den stadig våde tusch ud med en pensel eller puste til det gennem et tyndt sugerør.

Små og store tuschklatter kan også være udgangspunktet for en tegning. Her starter I med klatterne og tænker over, hvilket billede, de kunne være en del af. Tegn dette billede over og omkring klatterne. Eller lav omvendt en tegning og tilføj nogle tuschklatter til sidst, som bevidste ”fejl” i billedet, der måske gør noget interessant ved det.

Som yderligere inspiration kan jeg anbefale billedbogen *Klatteradat*, hvor et digt af Halfdan Rasmussen kombineres med tuschklattertegninger af Kaj Matthiessen.

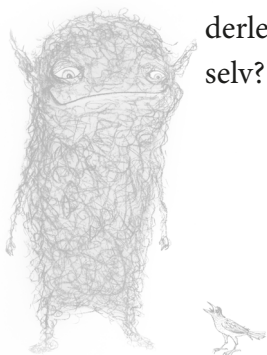
Mix medier

Prøv at kombinere forskellige materialer – f.eks. blyant, oliekrædt, kul, tusch, akrylmaling, krædt ... Hvordan opfører de forskellige materialer sig? Hvordan spiller de sammen?

Kombinationen kan udvides til teknikker som collage og/eller maling ovenpå f.eks. pap, sten, genstande, fotografier osv. Her vil de forskellige overflader modtage, afvise eller forandre forskellige typer af farve på forskellig vis. Selve overfladerne kan også manipuleres, f.eks. ved tilførsel af vand eller afrivning af lag.

Tegn dig selv som en anden

Lad eleverne tage udgangspunkt i fotos af sig selv. Ud fra dem skal de tegne, ikke et selvportræt, men en helt anden figur. Det kunne f.eks. være en karakter fra bogen. Hvor anderledes kan de gøre sig selv? Kan ligheden stadig ses? Hvordan føles det at lave om på sig selv?



Mytestof

Vattes vandring er baseret på fortællinger fra den nordisk mytologi. Vatte selv har ikke noget forlæg i myterne, men meget andet i bogen er hentet fra eksisterende myter.

Jeg har ikke bestræbt mig på en korrekt gengivelse af myterne, men fortolket dem temmelig frit. Dette, vil jeg mene, er i overensstemmelse med myters natur. De forandrer sig gennem tid og sted, og forskellige samfundsgrupper kan vægte eller fortolke dem forskelligt. De myter, som er bevaret til i dag, er derfor ikke nødvendigvis repræsentative for vikingetiden, særligt ikke hvis vi tænker på den brede befolkning. Det er elitens version, der er bevaret.

Langt de fleste kilder er nedskrevet i 12-1300-tallet, et par århundreder efter vikingetidens afslutning. Nogle af dem er på vers, og det anses for sandsynligt, at de er komponeret i slutningen af vikingetiden og bevaret mundtligt, frem til nedskrivelsen. Men selv hvis vi vælger at anse dem for nogenlunde uændrede gennem denne periode, giver de langtfra et udtømmende billede af mytologien. Selv når vi samfortolker dem med prosaværkerne fra middelalderen, forbliver vores forståelse mangelfuld.

Senere tiders læsere har oversat, fortolket, kombineret og udfyldt huller, og der er efterhånden opstået en standard for den nordiske mytologi – et samlet narrativ, som de fleste vil opfatte som oprindeligt, men som i vidt omfang er en konstruktion. Denne konstruktion vil jeg i det følgende referere til som 'standardmytologien'. Dertil kommer naturligvis de forskellige moderne genfortællinger eller inkorporering af myteelementer i mange forskellige former for fiktion, det være sig bøger, tegneserier, film, computerspil eller hvad som helst andet. De vil uundgåeligt virke tilbage på standardmytologien.

Der er intet forkert i alt dette. Vi kan ikke genskabe en oprindelig mytologi, men vi kan være bevidste om, *at* vi skaber vores egen version, og *hvordan* vi gør det. Derfor vil jeg her gøre rede både for min brug af kildematerialet og mine afvigelser fra det.



Oversigt over kildematerialet

Helt overordnet består vores kilder til nordisk mytologi af følgende:

Gesta Danorum af den danske Saxo Grammaticus, fra omkring år 1200. De første ni bøger, der omhandler den før-historiske sagtid, indeholder en del mytologisk stof.

Den ældre eller poetiske Edda, nedskrevet i 1200-tallet. Er sammen med den yngre Edda vores vigtigste til nordisk mytologi. Indeholder bl.a. Vølvens Spådom, på islandsk *Völuspá*.

Øvrige skjaldedigte, nedskrevet i 12-1300-tallet på Island som del af sagaerne (se ndf.), men tilskrives navngivne personer fra 8-900-tallet. Vil ofte omhandle eller referere til myter.

Den yngre Edda, også kaldet **Snorres Edda** eller **Prosa-Eddaen**, forfattet omkring 1220 af islændingen Snorri Sturluson (1179-1242) som lærebog i skjaldekunsten. Særligt de to af værkets fire dele, *Gylfaginning* og *Skáldskaparmál*, indeholder mange myter.

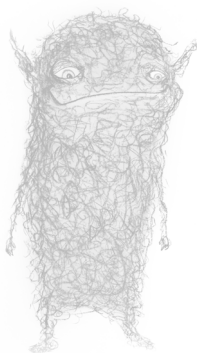
Sagaer, skrevet i Norge og (primært) på Island fra sent i 1100-tallet og frem til 1400-tallet. Særlig oldtidssagaerne, men også kongesagaer og islændingesagaer indeholder nogle gange mytologisk stof.

Ikke-nordiske kilder: *Adam af Bremens krønike* fra ca. 1070 indeholder nogle beskrivelser af hedenske skikke i Norden. *Langobarderkrøniken* af Paulus Diaconus, nedskrevet sidst i 800-tallet, nævner kort guddommene Godan (Odin) og Frea (Freja eller Frigg). *Germania* og *Historia* af Tacitus, omkring år 100, omtaler bl.a. gudinden Nerthus, der af mange forbindes med Njord.

Verdens indretning

Standardmytologien inddeler verden i Asgård, Vanaheim, Jotunheim og Midgård; lande som tilhører henholdsvis aserne, vanerne, jætterne og menneskene. I verdensbilledet indgår også ildlandet Muspelheim, det iskolde Niflheim og dødsriget Hel. Men hvordan ligger disse steder i forhold til hinanden? Og hvor er livstræet, Ask Yggdrasil, placeret?

Når man graver lidt i kilderne, viser det sig, at der kun delvist er grundlag for ovenstående verdensbillede, og at det er vanskeligt at rekonstruere ét, der er mere korrekt. Midgård er strengt taget bare den del af verden, der er beskyttet mod jætterne. I nogle kilder lader det til, at både Asgård og Vanaheim indgår i Midgård, men samtidig omtales regnbuebroen, Bifrost, som et bindeled mellem menneskenes og gudernes verden. Og i nogle kilder står der, at der findes ”ni verdener”, uden at det specificeres hvilke.



Vi vil normalt anse det for givet, at Ask Yggdrasil står midt i verden, men jeg er ikke sikker på, at det står i nogen kilde. Det nævnes, at aserne mødes under træet, hvilket tilsiger en placering i Asgård, hvor det så ellers er. Men træet har tre store rødder, der rækker langt ud i hver deres retning, hvoraf en (i hvert fald i nogle kilder) er Asgård. Forvirringen kan til dels skyldes en sammenblanding af flere versioner af myterne, men spørgsmålet er, om der nogensinde har eksisteret et konsekvent og sammenhængende verdensbillede. For vikingetidens mennesker kunne gudernes rige formentlig godt både befinde sig et konkret sted i deres egen verden, oppe i himlen og på et helt andet plan. Og livstræet kunne på én gang være et fysisk og metafysisk træ, placeret alle steder og ingen steder.

I *Vattes vandring* er Ask Yggdrasil omdrejningspunkt for striden mellem 'de tre gudfolk' (se nedenfor). Derfor har jeg placeret træet midt mellem tre lande, tilhørende hver af de tre gudfolk. Udenfor disse lande ligger Midgård, der i hvert fald primært er menneskenes verden. Denne geografi er altså styret af handlingen og kun løseligt baseret på kilderne.

De tre gudfolk

I standardmytologien er jætterne onde kaoskræfter, mens aser og vaner er gode guder. Men læser man myterne nogenlunde nøgternt, fremstår guderne ofte som grusomme og svigefulde. Som moderne læser kan man godt få sympati for jætterne, som Villy Sørensen tydeligvis har det i *Ragnarok. En gudfortælling* fra 1982. Her genfortolker han myterne ud fra den betragtning, at jætterne gang på gang forsøger at skabe fred, mens guderne hellere vil drive verden mod et Ragnarok, som tydeligt paralleliseres til atomkrigen.

Jeg tager i *Vattes vandring* udgangspunkt i standardmytologiens opfattelse af de tre folk, men gennem historien kommer det til at stå klart, at skellene imellem dem ikke er så skarpe, som det først ser ud. Hvis noget her er i modstrid med kildematerialet, er det nok snarere stereotyperne end afvigelserne fra dem.

I nogle myter beskrives jætterne kollektivt som en trussel mod den ordnede verden, men beskrivelsen af individuelle jætter stritter i alle retninger. Nogle gange er jætterne uhyrlige, men ofte optræder de som ligeværdige modspillere eller partnere for guderne. Nogle jætter omtales som enorme, meget stærke, særligt vise, eller med en anderledes levevis, men de kan også virke helt normale, både i udseende, mentalitet og livsførelse. Flere har gudelignende træk, og der findes eksempler på, at de omtales som guddomme. At opfatte dem som et tredje gudfolk er således ikke grebet ud af luften.

Man karakteriserer gerne vanerne som frugtbarhedsguder og aserne som krigs- eller kulturguder. Også det er en forsimpning, eftersom flere aser og vaner har egenskaber og opgaver, som går på tværs af denne opdeling.



Kilderne siger meget lidt om vanerne som særskilt folk. Bortset fra de vers og fortællinger, der omhandler krigen mellem aser og vaner (se nedenfor), hører vi kun om Njord og hans børn Frej og Freja, der efter krigen bliver sendt til Asgård som gidsler. De synes herefter at være en integreret del af det nordiske panteon, og hvis de har stridigheder med nogle af aserne, er de af intern karakter.

Når jeg gør den stereotype vane til inkarneret bonderøv, mens aserne dyrker pragt, status og magt, er det primært standardmytologien, der ligger til grund. Jeg må særligt tilstå en påvirkning fra Richard Wagners operacyklus *Niebelungens Ring*, hvor Wotan (Odin) forsøger at skaffe sig den ultimative magt i form af titlens ring. Operaerne var baseret på *Völsungasaga* og den tyske *Niebelungenlied* (fra omkring år 1200), og med sit magttema blev den senere del af inspirationsgrundlaget for Tolkiens *Ringenes herre*.

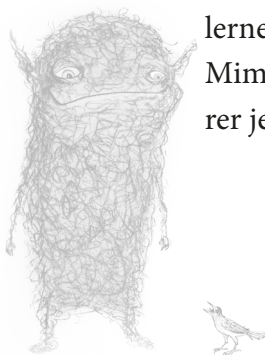
Kilderne indeholder mange eksempler på et kompliceret forhold mellem de mytologiske folkeslag, herunder også dem, hvis eksistens jeg i min historie vælger at ignorere. Aserne har et venskabeligt forhold til nogle jætter, såsom Mimer, Grid og Ægir. Seksuelle forhold går på kryds og tværs, om end aserne synes at modsætte sig alle forbindelser mellem asynjer, dvs. kvindelige aser (herunder Freja), og jættemænd. Genealogisk er forholdet også komplekst. Asen Tyr er i nogle kilder barn af jætter. Heimdals ni (!) mødre er jætter. Odin selv er efterkommer af jætter. Igen er vanerne de mindst velbeskrevne, men Frej forelsker sig i jættekvinden Gerd, og Njord bliver gift med Skade. Mere om det længere nede.

Krig mellem gudfolkene

En krig mellem aser og vaner nævnes i *Vølvens spådom*, *Skáldskaparmál* og kongesagaen *Heimskringla*. Årsagen til krigen forekommer noget uklar. I *Vølvens spådom* har den at gøre med asernes mord på den troldkyndige vanekvinde Gullveig, og om fredsslutningen hører vi kun, at det diskuteres, hvorvidt krigen alene er asernes ansvar, eller om skylden kan placeres i begge lejre.

De to andre kilder har hver deres, helt forskellige, historie om fredsslutningen. I *Skáldskaparmál* spytter alle aser og vaner i et kar, og af deres spyt dannes Kvasir, hvis blod senere bliver til skjaldemjøden. Denne historie har muligvis ligget i baghovedet, da jeg opfandt Vatte. Også han er jo et blandingsvæsen, skabt af elementer hentet fra stridende parter.

Heimskringla fortæller om en gidseludveksling, hvor Kvasir (der her er vane) er et af gidslerne. Vanerne sender desuden Njord og hans børn, mens aserne sender Høner sammen Mimer (der andre steder, men ikke her, omtales som jätte). Den sidstnævnte myte refererer jeg til i Vattes samtale med Freja.



Selve krigen udvider jeg til gengæld til at omfatte jætterne, og jeg lader striden handle dels om Ask Yggdrasil, og dels om drabet på urjätten Ymer. Ymer spillede i øvrigt en mere direkte rolle i den historie, jeg oprindeligt fortalte for min datter, men det lykkedes mig ikke at få den del til at fungere i den skriftlige version.

Skade og Njord

Myten om Skade og Njord har længe fascineret mig. Snorres Edda fortæller, at de to bliver gift efter at guderne har dræbt Skades far, Tjasse (der havde bortført asynjen Idun, så han var ikke helt uskyldig). Bevæbnet, men alene, drager Skade til Asgård, hvor hun som mandebod får tilbudt en ægtemand. Hun må selv vælge, men hun skal vælge efter fødderne, og her kommer hun til at udpege Njord fremfor Balder, som hun havde foretrukket.

Om ægteskabets karakter fortæller Snorre andetsteds, at de to ikke kunne enes om, hvor de skulle bo. Njord kunne ikke udholde lyden af ulvenes tuden i bjergene, og Skade havde det samme problem med mågernes skrig ved havet. Skade vender hjem til jættilandet Trymheim, hvor hun fortsætter sin gamle levevis med skiløb og jagt. På grund af denne opfattes hun gerne som repræsentant for de samiske folkeslag, der i vikingetiden beboede den skandinaviske halvøns indland.

Både Skade selv og hendes forhold til aser og vaner bryder med flere af standardmytologiens stereotyper. Hun er jätte, men også en guddom. I modsætning til andre jættekvinder beskrives hun hverken som uhyrlig eller smuk. Hendes vigtigste egenskaber er at være stærk og vis. Ene kvinde lader hun til at være en alvorlig trussel, medmindre ægteskabstilbuddet skyldes et ønske om en alliance, hvilket er mindst lige så interessant.

Njord er jo i forvejen bindeled mellem aser og vaner, og man kunne få den tanke, at ægteskabet med Skade også havde til formål at skabe varig fred mellem guder og jætter. Kildematerialet synes ikke at interessere sig for denne mulighed, men på den anden side fremgår det, at Skade bevarer et godt forhold til aser og vane, og hun spiller en betydningsfuld rolle i flere myter, for eksempel i historien om Balders død, hvor hun er den, der straffer Loke for at stå bag drabet. Der findes også myter, hvor hun og Njord lader til at forblive et par.



Styrkeprøve med Midgårdsormen

Ideen om at lade Vatte prøve kræfter med Midgårdsormen har nok en vis baggrund i Thors tilsvarende møde med det verdensomspændende uhyre. Denne historie findes i Snorres Edda, i *Hymiskviða* (eller *Hymerskvadet*) fra den poetiske Edda samt i nogle skjaldedigte, og den er et udbredt motiv på vikingetidens billedsten. I nogle versioner lykkes det Thor at dræbe ormen, i andre mislykkes det, eller kampen fremstår som uafklaret – måske for at undgå en selvmodsigelse, da Thor også skal møde Midgårdsormen under Ragnarok.

Vattes møde med ormen har en noget anden karakter end Thors, men jeg føler alligevel, at de to har en grundfortælling til fælles, om mødet med en urkraft.

Rigs vandring

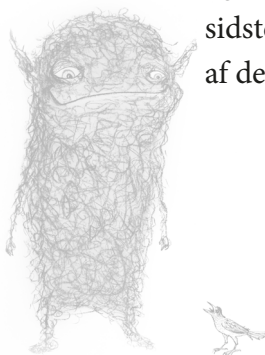
Rigs vandring (eller *Rígsþula*) er et af digtene fra den poetiske Edda. Det var så oplagt at basere bogens titel på dette digts, at jeg ikke kunne lade være, også selvom det eneste fællestræk er, at både Rig og Vatte besøger tre steder. I *Rigs vandring* grundlægger hovedpersonen, der med ret stor sikkerhed kan identificeres som aseguden Heimdal, de tre samfundsklasser – trælle, frie bønder og stormænd – ved at besøge tre ægtepar, få plads i ægtesengen og gøre konen gravid.

Vølvens spådom

Vølvens spådom (eller *Völuspá*) er det bedst kendte af den poetiske Eddas digte. Temmelig kalejdoskopisk fortæller det den nordiske mytologis verdenshistorie, fra skabelsen til Ragnarok og den nye verden, som opstår efter undergangen.

'Vølv' er en almen betegnelse for kvinder med evner for spådomme og sejd (magi), og der findes navngivne vølver i andre historier. Vølven, der fremsiger dette digt, nævner aldrig sit navn, men det fremgår, at hun er opfostret af jætter. Af første strofe fremgår det, at hun fremsætter spådommen på forlangende af Odin, men at den også fremsiges for 'Heimdals sønner', dvs. menneskene. I de følgende vers adresserer hun nogle gange et 'du', der helt tydeligt er Odin, og nogle gange et 'I', som må formodes at være menneskene.

Vølven og hendes spådom indgik ikke i den oprindelige Vatte-fortælling, men de blev hurtigt en del af den skriftlige version. Her omhandler spådommen udelukkende Ragnarok, og den slutter med undergangen. Først da denne har udspillet sig, fremsætter Vølven de sidste vers, i hvilken verden genopstår. Disse vers er løseligt baseret på den afsluttende del af den originale tekst.



At Odin vækker Vølven fra de døde, tvinger hende til at fremsige spådommen og dermed fastlåser sin egen – og verdens – skæbne, er igen et motiv, jeg har hentet fra Wagner. Han kombinerer her *Vølvens spådom* med *Baldrs draumar* (eller *Balders drøm*) fra den poetiske Edda, hvor Odin netop tvinger en vølv op fra graven, men her gælder hendes spådom specifikt Balders død og muligheden for hævn.

Vi får i mange myter Odin beskrevet som vide- og magtbegærlig. At han vil kende fremtiden for at kunne styre den, men at dette nærmest i sagens natur vil mislykkes, fordi undergangen, som spådommen beskriver, er uundgåelig, virker som en oplagt fortolkning.

Ragnarok

Jeg tror Ragnarok (oftest oversat til 'gudernes skæbne') indgår i langt de fleste moderne fortolkninger af den nordiske mytologi, enten direkte eller indirekte. Undergangen er en central del af de myter, vi har fået overleveret. I begge Eddaer får vi beskrevet, hvordan de enkelte guder og deres modstandere kæmper og dør i det sidste slag, og den viden, at det vil ende sådan, er til stede i flere andre fortællinger og digte.

Trods navnet rammer undergangen ikke kun guderne, men hele verden. Forløbet er lidt forskelligt i de to hovedkilder, men de har følgende elementer til fælles (i forskellig rækkefølge): Slægtninge vil bekæmpe hinanden skånselsløst. Verden rammes af vintre uden sommer imellem. Solen sortner (*Vølvens spådom*) eller sluges af en ulv (*Gylfaginning*), og stjernerne slukkes. Ask Yggdrasil skælver. Jorden synker i havet eller oversvømmes da Midgårdsormen går på land. Ildjætten Surt kommer med flammer, der (i *Gylfaginning*) brænder verden op.

Herefter genopstår verden. Jorden stiger igen op af havet, forårsgrøn og frodig, med marker, hvor afgrøderne sår sig selv. Hvad guderne angår, så fortæller begge kilder, at Balder og Høder genopstår fra de døde. *Vølvens spådom* nævner desuden Høner, men ellers synes det i begge hovedkilder at være næste generation, der overtager verden. I *Gylfaginning* kommer også to mennesker, Liv og Livtraser, ud af en skov, som åbenbart er blevet forskånet for Surts flammer. Næstsidste vers i *Vølvens spådom* nævner en ny, højeste magt, hvilket oftest opfattes som en kristen tilføjelse til myten. Men sidste vers giver en vis modvægt ved at beskrive dragen Nidhug, beklædt med lig, der flyver gennem luften. Og *Gylfaginning* siger fra starten, at den nye verden vil rumme både godhed og ondskab.

Det sidste kapitel i *Vattes vandring* hedder *Skyldfri skarer*, en formulering, der indgår i flere oversættelser. Det bliver så mit navn for dem, der valgte freden og fulgte Vatte – men valget er ikke taget én gang for alle. Med parallel til det originale vølvedig kommer dragen Nidhug til at repræsentere det fjendskab, som lige nu sover, men kan vækkes igen.



Vølvens sidste ord til den nye verdens beboere er ”Ved I nu alle ting selv?”, filologen Martin Larsens måske ikke helt ordrette oversættelse af den sætning, som Vølven gentager ni gange gennem digtet, ”Vituð ér enn - eða hva?” I Larsens fortolkning giver ordet ’selv’, som netop ikke står i originalteksten, indtryk af, at vølvens tilhørere skal opnå en selvstændig forståelse, som måske rækker ud over hendes ord. Den fortolkning passer godt til min slutning, og derfor er det den ordlyd, jeg har valgt.

Aktivitetsforslag

Quizzen *Fup eller fakta om nordisk mytologi* er naturligvis oplagt for et undervisningsforløb med fokus på mytologien. Desuden vil *Opfind en jætte* og *Opfind et land* kunne bruges.

Jeg kan også foreslå, at I kombinerer læsningen af *Vattes vandring* med f.eks. nogle af Peter Madsens Valhalla-tegneserier, uddrag af Johan Egerkrans’ *Nordiske guder* eller Claus Deleurans *Illustreret Danmarkshistorie for folket*. Se detaljer i litteraturlisten herunder.

Forslag til videre læsning om nordisk mytologi

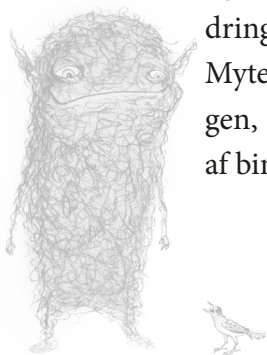
Peter Madsen, Per Vadmand, Henning Kure m.fl. (1979-2009): Valhalla bind 1-15

Tegneserierne om de nordiske guder er en god indgangsvinkel til mytologien, som samtidig er blændende godt fortalt. De vil typisk lægge sig tæt op at det, jeg kalder ’standard-mytologien’ (se ovenfor), men har også nuancer og interessante perspektiver. I hvert bind er der et kort oprids af de myter, der ligger til grund for historien, og hvis man vælger de nyere samlede udgaver (*Valhalla: Den samlede saga bind 1-5*) med tre bind i hver, får man en grundig redegørelse for disse myter, foruden andre indblik i tilblivelsesprocessen.

Det vil være oplagt at læse nogle af tegneserierne sammen med *Vattes vandring* og tale om forskelle og ligheder. Særligt bind 6: *De gyldne æbler*, bind 7: *Ormen i dybet* og bind 15: *Vølvens syner* bruger nogle af de samme myter. Desuden vil jeg anbefale bind 11: *Digtermjøden* og bind 13: *Balladen om Balder* som særligt vellykkede historier, der dog ikke har så meget stof til fælles med *Vattes vandring*.

Claus Deleuran (1988-1997): Illustreret Danmarks-historie for folket Bind 1-9

For mig har Claus Deleurans billed-storværk om historie, arkæologi, mytologi, religion og videnskab haft en enorm betydning, og den er en stor inspirationskilde for *Vattes vandring*. De ni bind udkom fra jeg var 11 til jeg var 20, så de ramte mig i en påvirkelig alder. Mytestoffet er spredt ud over alle bind. Noget af det kan måske inddrages i undervisningen, f.eks. hans samfortolkning af myte og videnskab om jordens skabelse i begyndelsen af bind 1.



Johan Egerkrans (2016): *Nordiske guder*

Denne bog giver en rigtig fin og overskuelig introduktion til den nordiske mytologi, med nogle helt utroligt flotte illustrationer. Den vil kunne bruges direkte i undervisningen.

Anders Bæksted (1984): *Nordiske guder og helte*

En ældre, men meget anvendelig gennemgang af mytestoffet. Mest til baggrundslæsning.

Karen Bek-Pedersen (2021): *Guder og gudinder i nordisk mytologi*

En ret ny og virkelig grundig gennemgang af, hvad vi ved om de enkelte guder, med tydelig henvisning til kildematerialet. Vil ofte stille spørgsmålstegn ved standardmytologiens opfattelse.

Peter Meulengracht Sørensen og Gro Steinsland (2001): *Vølvens spådom*

En af de nyeste oversættelser af digtet, udgivet i bogform med gennemgang af de enkelte strofers betydning, samt en del baggrundsstof.

Inger-Lise Kolstrup (1995): *Magi & kunst*

En bog om den nordiske billedverden fra folkevandringstiden og vikingetiden, samt dens senere brug. Giver et glimrende indblik i den del af kildematerialet, der har billedform.

Henning Kure (2010): *I begyndelsen var skriget. Vikingetidens myter om skabelsen*

Jeg må indrømme, at det er længe siden, jeg læste denne bog, men så vidt jeg husker, gav den nogle virkelig spændende perspektiver på mytologien.

